

## МІСЦЕВІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ЗОВНІШНІЙ ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто питання, пов'язані з необхідністю більш глибокого осмислення зовнішніх факторів конкурентоспроможності підприємства. За результатами дослідження автором розроблено власну класифікацію зовнішніх факторів конкурентоздатності підприємства. Досліджено та проаналізовано вплив місцевих органів державної влади на конкурентоспроможність підприємства.

The questions connecting with the necessity of deeper understanding of the external competitiveness factors are researched in the article. There are developed its own classification of the external factors of competitiveness of enterprises on the basis of author's investigations. The influence of local authorities on the competitiveness of enterprises is examined and analyzed.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Конкуренція є одним із найважливіших факторів розвитку ринкової економіки.

З вивченням історії соціалістичного та постсоціалістичного розвитку економіки стає зрозуміло, що ринкова конкуренція увійшла в наше життя порівняно недавно, разом з незалежністю України. У суспільстві сьогодні існує розуміння того, що необхідно розвивати і захищати конкуренцію, яка забезпечує ефективний розподіл і використання ресурсів, науково-технічний і економічний прогрес і в результаті, отримання прибутку, який і є основною метою діяльності промислових підприємств.

Після глибокої трансформаційної кризи 90-х років швидше виходили з кризового стану ті галузі, де склалися конкурентні відносини. У період подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи саме конкуренція може стати одним із головних чинників сталого економічного розвитку [1].

Саме тому конкуренції як важливій складовій розвитку економічних комплексів та окремих суб'єктів економічної діяльності приділяється величезна увага з боку міжнародних організацій, державних органів, комерційних структур, представників науки.

Захист конкуренції, у тому числі, забезпечення справедливих та рівних умов ведення бізнесу, є передумовою трансформації економіки, зростання ефективності бізнесу, підвищення його конкурентоспроможності в умовах глобалізації економіки [2].

На конкурентоспроможність промислового підприємства впливають такі фактори: економічні, політичні та інші процеси, явища, закономірності. Саме ці фактори позитивно чи негативно впливають на конкурентоспроможність підприємства, а відповідно, на рентабельність його діяльності і прибуток. Для зручності роботи і швидкого визначення належності факторів необхідно розділити сукупність (масив) факторів на групи, класифікувати за окремими ознаками.

Доцільно зазначити, що сьогодні в науці відсутня єдина думка щодо визначення конкурентоспроможності підприємства, класифікації чинників, що впливають на неї.

Проте деякі вчені та дослідники вважають, що, у першу чергу, фактори конкурентоспроможності підприємства необхідно групувати на зовнішні та внутрішні.

У статті автор сконцентрував увагу саме на зовнішніх факторах конкурентоспроможності. Підприємства не можуть впливати на більшу частину зовнішніх факторів, проте вони безпосередньо беруть участь у формуванні конкурентоспроможності підприємства в цілому або на певному ринку.

**Аналіз досліджень і публікацій останніх років.** Зовнішнє середовище кожної виробничої одиниці можна розділити на окремі рівні. Фактори конкурентоспроможності

належать певним рівням зовнішнього середовища підприємства.

Високий ступінь впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємств обумовлює підвищений інтерес до дослідження його зовнішнього оточення [2, с.58].

Існує велика кількість класифікацій, рівнів, на які вчені поділяють зовнішнє середовище підприємства.

Вчений А. Т. Зуб запропонував класифікацію факторів зовнішнього середовища, що складається із чотирьох груп: політичні, правові, економічні, соціально-культурні [3, с.14].

Розширену класифікацію зовнішніх факторів конкурентоспроможності підприємства формує Д. В. Кокарєв:

- політико-адміністративні (відносини з владними структурами, можливість лобізму своїх інтересів та блокування інтересів конкурентів, рівень політичної стабільності, інші);
- законодавчо-регулятивні (ліцензування, квотування, субсидування, екологічні обмеження, інші);
- економічні (рівень розвитку економіки, темп зростання економіки, рівень інфляції, система оподаткування, стан торговельного балансу країни, загроза економічної кризи, співвідношення попиту та пропозиції, доступність кредитних ресурсів, динаміка валютних курсів, рівень безробіття, інші);
- інституціональні фактори (інститут права власності, інститути пов'язані з людиною, наявність сектора неформальних норм економічної поведінки, інституційна надмірність, інші);
- громадське середовище (діяльність екологічних організацій, організацій з захисту прав споживачів, засобів масової інформації, профспілок);
- конкуренція (кількість конкурентів на ринку, ринкова частка конкурентів, ступінь монополізації, ймовірність появи нових конкурентів, конкуренція в середовищі постачальників, споживачів, дистриб'юторів);
- науково-технічні фактори (ймовірність появи нових технологій, патентно-ліцензійні відносини, інші);
- інфраструктурні (ринкова інфраструктура, зв'язок та інформація, транспорт, інші);
- соціально-демократичні та соціокультурні чинники (чисельність населення, темпи його зростання, міграція, статево-вікова структура, релігія, культурні особливості, етнічні цінності, традиції, соціальна напруженість, інші);
- міжнародні (геополітична політика держави, на території якого розташоване підприємство, близькість «гарячих точок», загальна економічна ситуація в світі, економічна політика країн, співтовариств, спілок, організацій, асоціацій та інше);
- фактори кримінального походження (корупція, тіньова економіка, криміналізація суспільства, економічна організована злочинність, терористична загроза, інші) [4, с.61].

При цьому Д. В. Кокарєв класифікує зовнішні фактори конкурентоспроможності на фактори мікро- та макросередовища. Під мікросередовищем автор має на увазі середовище прямого впливу, до якого включає фактори безпосереднього впливу на підприємство: клієнти, постачальники, конкуренти, державне регулювання, діяльність муніципальних влад, профспілки, торгові асоціації. Це «ближнє» оточення підприємства. Під макросередовищем він розуміє сферу непрямого впливу, що включає фактори, які не можуть безпосередньо впливати на операційну діяльність. Це «дальнє» оточення підприємства. До факторів «дальнього» оточення автор відносить макроекономічні чинники, вимоги законодавства, зміни у державній або регіональній політиці, соціальні та культурні особливості. Варто погодитися з думкою автора, що вплив цих факторів в жодному випадку не варто ігнорувати, його складніше виявити, але саме ці фактори визначають тенденції, які з часом будуть впливати на чинники мікросередовища, іншими словами «ближнє» оточення. Водночас, викликає сумнів дуже великий перелік зовнішніх факторів конкурентоспроможності підприємства (12 підгруп). Необхідно звернути увагу на те, що при розрахунку показника конкурентоспроможності підприємства фахівці будуть враховувати саме ті чинники, які спричиняють суттєвий вплив на прибуток або збитковість виробничої

діяльності. На думку автора статті, кількість таких факторів складе не більше трьох-п'яти. З теоретичної точки зору класифікація Д. В. Кокарева має цінність, але з практичної точки зору – вона громіздка і значно ускладнює оцінку конкурентоспроможності підприємства.

Т. О. Фролова зовнішнє середовище підприємства також поділяє на макро- і мікросередовище. Під мікросередовищем вона розуміє «середовище прямого впливу на підприємство, яке створюють постачальники матеріально-технічних ресурсів, споживачі продукції (послуг), підприємства-конкуренти, державні органи, фінансово-кредитні установи, страхові компанії та інші» суб'єкти, з якими контактує підприємство. Під макросередовищем автор розуміє чинники, що побічно впливають на підприємство та його мікросередовище. Воно включає природну, демографічну, науково-технічну, економічну, екологічну, політичну та міжнародну сфери [5, с.40].

Необхідно повністю підтримати твердження про вплив факторів макросередовища не тільки на підприємство, але й на чинники мікросередовища. Але, водночас, не повністю можна погодитись з твердженням, що до факторів макросередовища належить міжнародне середовище. Варто врахувати, що воно є настільки багатограним та широко представленим у факторах підприємств, які здійснюють діяльність на зовнішніх ринках, що виникає питання щодо виділення міжнародного середовища в окремий рівень факторів конкурентоспроможності на рівні з макро- та мікросередовищем.

Компанія «Бізнес клас» у своїх дослідженнях до зовнішнього середовища підприємства відносить макросередовище, інфраструктуру і мікросередовище.

До факторів макросередовища належать ті, які прямо впливають на конкурентоспроможність підприємства. Це міжнародні чинники: кількість «гарячих точок» у світі, зміна тривалості життя населення, політичні, економічні, соціально-демографічні, правові [6]. Варто зазначити, що також, як і в попередній розглянутій автором статті класифікації зовнішніх факторів макросередовища, міжнародні чинники не виділяються в окремий рівень.

До факторів інфраструктури дослідники компанії відносять інфраструктуру регіону: ринкову інфраструктуру, охорону здоров'я, науку і освіту, культуру, торгівлю, громадське харчування, транспорт і зв'язок, будівництво, житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування. Усі перераховані фактори інфраструктури регіону впливають на задоволення фізичних, духовних, моральних потреб населення регіону, в якому здійснює діяльність підприємство [6]. Але, водночас, варто зауважити, що кількість перерахованих чинників занадто велика, і представити у кількісному вираженні ступінь впливу кожного із цих факторів буде надзвичайно складно. Тому, на думку автора, кількість факторів інфраструктури регіону варто зменшити, виділивши тільки ті, які безпосередньо належать до інфраструктури та в одному із рівнів зовнішніх факторів конкурентоспроможності виділити «чинники інфраструктури» в окрему групу.

До факторів мікросередовища підприємства, на думку дослідників ТОВ «Бізнес Клас», належать безпосередні конкуренти, постачальники, інші контактні аудиторії (споживачі, контролюючі органи, профспілки, преса, податкове законодавство, тощо) [6]. Водночас відзначена необхідність здійснити відбір факторів, макросередовища, інфраструктури та мікросередовища, які найбільше впливають на конкурентоспроможність підприємства.

Необхідно проаналізувати дослідження, яке провів В. В. Пехтерев. Автором розроблено комплексну класифікацію факторів конкурентоспроможності підприємства. За ознакою включення окремих факторів можна виділити такі види конкурентоспроможності:

- екзогенну, яка забезпечується за рахунок зовнішніх по відношенню до менеджменту підприємства факторів економічної політики держави;
- ендегенну, яка забезпечується за рахунок реалізації внутрішнього потенціалу, внутрішньовиробничих чинників (техніка, персонал, менеджмент);
- системну конкурентоспроможність підприємства, яка забезпечується спільною дією як ендегенних, так і екзогенних факторів (власні конкурентні переваги посилюються за

рахунок різних факторів, наприклад, державної підтримки) [7, с.14].

Варто виділити наведену автором системну конкурентоспроможність. Ця концепція має право на існування, враховуючи важливість взаємодії органів влади та суб'єктів підприємницької діяльності будь-якої форми власності з метою підвищення їх конкурентоспроможності. В. В. Пехтерев наводить класифікацію екзогенних факторів, до якої включає:

- фактори міжнародної економічної співпраці (зовнішньоторговельна стратегія держави);
- фактори, що належать до національної промислової політики (політика держави у сфері регулювання промислової діяльності);
- фактори фінансово-кредитної державної політики (виділення бюджетних коштів на забезпечення національної економічної безпеки, в тому числі, на реалізацію державних цільових програм в промисловій сфері);
- фактори антимонопольної державної політики (вплив антимонопольного законодавства, діяльність антимонопольних органів, конкурентна політика держави);
- фактори науково-технічної (інноваційної) політики держави (наявність та якість законодавства в сфері регулювання науково-технічної бази, стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок);
- фактори соціальної політики держави (державна політика у сфері оплати праці, відтворення кадрів, розвитку професійної освіти) [7, с.16].

Необхідно зазначити, що серед зовнішніх факторів автор виділяє тільки фактори внутрішньодержавного масштабу та не бере до уваги міжнародні чинники, які можуть значно впливати на конкурентоспроможність підприємства, особливо в тих випадках, якщо воно навіть частково орієнтоване на зовнішні ринки збуту.

Класифікація ендогенних факторів В. В. Пехтерева має такий вигляд:

- фактори сфери реалізації (маркетингова діяльність);
- фактори сфери виробництва (виробнича інфраструктура, якість устаткування, інше);
- фактори науково-технічної сфери (наявність науково-технічного потенціалу, кількість співробітників, зайнятих у сфері НДДКР тощо);
- фактори організаційно-управлінської сфери (менеджмент підприємства, рівень оптимізації апарату управління, інше);
- фактори фінансово-економічної сфери (собівартість продукції, обсяг інвестицій, рівень капіталізації підприємства);
- фактори соціальної сфери (рівень кваліфікації персоналу, витрати на професійне навчання, рівень заробітної плати працівників, умови та охорона праці) [7, с.17].

Варто зазначити, що в ендогенній та екзогенній класифікаціях факторів конкурентоспроможності підприємства відсутні чинники регіонального рівня, які можуть спричиняти істотний вплив. Соціальні фактори, рівень залучення інвестицій в регіонах країни (областях), а особливо взаємодія підприємств з місцевими органами державної влади можуть істотно відрізнятися від показників інших регіонів, а відповідно позначатися на конкурентоспроможності підприємств. Таким чином, при оцінці конкурентоспроможності, поряд з внутрішніми факторами необхідно враховувати зовнішні фактори загальнодержавного і регіонального рівнів, якщо підприємство орієнтоване і на зовнішні ринки, у цьому випадку необхідно враховувати фактори глобального рівня (недержавного рівня).

У всіх проаналізованих класифікаціях зовнішніх факторів конкурентоспроможності тим чи іншим чином згадуються фактори, пов'язані з функціями держави або окремих органів влади, що свідчить про їх виняткову важливість.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Загальноприйнятої класифікації факторів сьогодні не існує, однак майже в усіх існуючих система державного регулювання виступає безпосереднім чинником конкурентоспроможності. Ступінь впливу органів державної влади на конкурентоспроможність промислових підприємств вивчена недостатньо.

**Постановка завдання.** Мета статті – проаналізувати вплив державних органів влади на діяльність підприємств промислового комплексу.

**Виклад основного матеріалу досліджень.** Раніше у своїх дослідженнях автор розподілив зовнішні фактори конкурентоспроможності підприємства на групи за рівнями впливу та територіальністю. Наведені класифікації мають певну схожість.

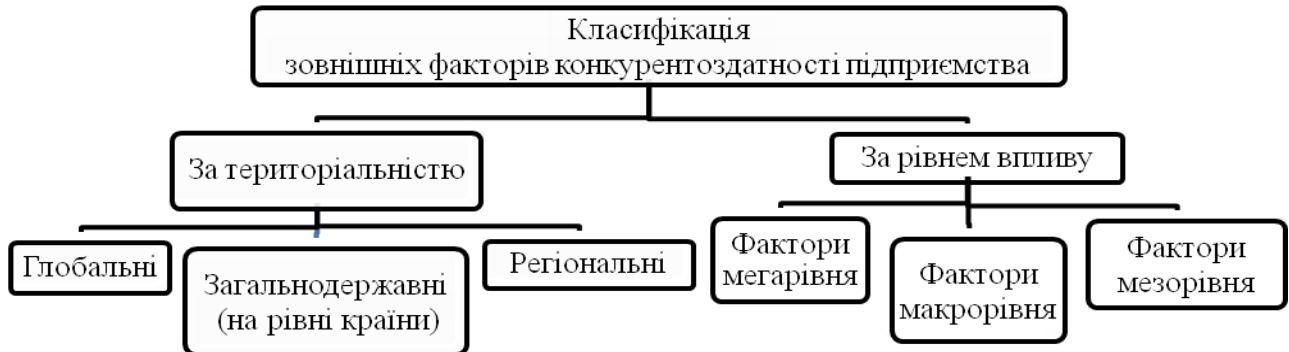


Рис. 1. Класифікація зовнішніх факторів конкурентоспроможності

Фактори, які розглядаються у статті, автор відносить до факторів мезорівня (контрольовані державою, наявність впливу підприємства – рівень «область, район, місто»).

Доцільно проаналізувати більш докладно фактори мезорівня, які можна класифікувати як показано на рис. 2.



Рис. 2. Класифікація зовнішніх факторів конкурентоспроможності підприємства мезорівня

Більш детально розглянемо фактор «Взаємодія з місцевими органами влади». Саме цьому фактору, враховуючи його важливість і багатогранність, автор приділяє найбільше уваги.

Всебічне і повномасштабне забезпечення розвитку конкуренції є одним із основних завдань держави [1].

Держава впливає на формування економічного середовища за допомогою органів влади, які її уособлюють і діють безпосередньо від неї. Обласна державна адміністрація, державна податкова і митна служби, територіальне управління державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України, інспекція державного архітектурно-будівельного контролю, санітарно-епідеміологічна служба, державна екологічна інспекція, управління охорони навколишнього середовища, управління державного агентства земельних ресурсів України, інспекція з питань праці, управління Пенсійного фонду України – всі ці органи безпосередньо можуть тим чи іншим чином вплинути на поточну діяльність промислового підприємства, а в подальшому і на його конкурентоспроможність.

Промисловий комплекс представляє собою десятки тисяч робочих місць у кожному регіоні та більше 2,5 млн. робочих місць в цілому по країні із середньою заробітною платою

більше 3,5 тис. грн. Промисловість – це величезні відрахування до бюджетів регіонів і державний бюджет, інвестиції, що забезпечують розвиток галузі та інноваційні види продукції, які забезпечують розвиток експорту і імпортозаміщення [8].

Водночас необхідно врахувати, що влада повинна підтримувати ті підприємства, які прагнуть до добробуту своїх співробітників, активно розвиваються, вкладають інвестиції, модернізують та нарощують виробничі потужності, здійснюють активну інноваційну діяльність. Державна програма активізації економіки на 2013–2014 роки також спрямована на підтримку і розвиток тих підприємств, які ставлять перед собою завдання підвищення обсягів виробництва та реалізації продукції, інвестування у виробництво та виконання соціальних зобов'язань.

В Одеській області одним із пріоритетних напрямків діяльності обласної влади є максимальне сприяння розвитку підприємств промисловості, створення умов для активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, забезпечення ринку конкурентоспроможними промисловими товарами.

У 2011 році Одеською обласною державною адміністрацією утворено перелік промислових підприємств, які мають стратегічне значення та формують економічний потенціал області.

Спочатку до переліку увійшли 28 підприємств промислового комплексу області. Згідно з розпорядженням голови облдержадміністрації структурним підрозділам Одеської обласної державної адміністрації доручено та територіальним підрозділам центральних органів виконавчої влади рекомендовано надавати всебічне сприяння зазначеним підприємствам, їх інвестиційній діяльності.

Владою створюються сприятливі умови для розвитку цих підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності в обмін на дотримання ряду вимог, в тому числі соціального характеру. Згідно з розпорядженням підприємство повинно бути зареєстровано в Одеській області, чисельність штатних працівників повинна становити не менше 100 осіб, середньомісячний рівень заробітної плати за останні 3 місяці повинен становити не менше 2 мінімальні заробітні плати згідно з чинним законодавством, обсяг реалізованої продукції – щомісяця не менше 1,0 млн. грн. за останні 3 місяці. З часом ці вимоги підвищуються [8].

Якщо детально, то підприємствам згідно з чинним законодавством надається підтримка при взаємодії з органами податкової, митної, екологічної служб, інших контролюючих органів. Це яскравий приклад успішної взаємодії влади з бізнесом.

Наявність підприємства в зазначеному переліку є одним із факторів його конкурентоспроможності, який забезпечує значно кращі умови ведення господарської діяльності. Підприємства Одеської області мають свою конкурентну перевагу, яка відсутня у інших [8].

Місцевою владою ведеться постійна робота над переліком стратегічних підприємств, підприємствам надається будь-яка підтримка, вживаються заходи щодо розширення цього переліку, контролюється виконання взятих підприємствами зобов'язань. Сьогодні згідно з останнім розпорядженням голови Одеської обласної державної адміністрації від 4 лютого 2013 р. № 77/А-2013 кількість підприємств збільшено до 32, що не є межею. До переліку включено підприємства харчової, хімічної, легкої промисловості, машинобудування, виробництва готових металевих виробів [8].

Одним із основних проблемних питань, яке значно ускладнює розвиток промислового комплексу області, є відсутність доступних кредитних ресурсів. За сприяння обласної державної адміністрації з метою забезпечення підприємств реального сектору економіки області доступними кредитними ресурсами проведено презентації кредитних продуктів філії ПАТ «Укресімбанк» в м. Одеса (установа має доступ до дешевих європейських кредитних ресурсів) та ПАТ «Всеукраїнський банк розвитку» (банк, що активно розвивається). Це дозволило керівникам підприємств реального сектора економіки, у тому числі, промислового комплексу, безпосередньо отримати необхідну інформацію та консультацію по кредитних продуктах і розпочати співпрацю з банківськими установами щодо отримання

доступних кредитних ресурсів [8].

Варто зазначити, що в Одеській області діє Програма розвитку промисловості Одеської області на 2011–2014 рр., затверджена рішенням сесії Одеської обласної ради від 30.12.2010 р. Низка підприємств, включених до Програми, отримують підтримку обласної влади у вирішенні питань розвитку, нарощування виробничих потужностей, реалізації інвестиційних проектів. У рамках Програми надається допомога у відновленні діяльності підприємств, зокрема відродженні цукрової промисловості Одеської області. Так, у 2012 році за підтримки обласної влади відновлено діяльність Заплавського цукрового заводу. Залучено близько 25,0 млн. грн. інвестицій, проведено масштабну модернізацію підприємства, створено понад 600 нових робочих місць. Таким чином, за сприяння органів влади в області відновлено виробництво цукру, що дозволяє підприємствам, значно скоротити транспортні витрати, здійснюючи закупівлю цукру в якості сировини у регіонального виробника [8].

Зазначимо, що тільки у 2012 році проведено презентації продукції більше 50 підприємств промислового комплексу області, у тому числі, презентація модельного ряду автобусів «ЗАЗ» виробництва ГРП Іллічівський ЗАА ПАТ «ЗАЗ», вжито заходи щодо поліпшення підприємницького клімату шляхом зменшення кількості перевірок органами державного нагляду (контролю) на промислових підприємствах області, і, як вище було зазначено, надано сприяння забезпеченню промислового комплексу області доступними кредитними ресурсами [8]. Це та незначна частина заходів, які влада вживає для забезпечення розвитку промислового комплексу області.

**Висновки і перспективи подальших розробок.** Подальшим напрямком досліджень може бути розробка показників, які характеризують вплив кожного із зовнішніх факторів конкурентоспроможності підприємства, а також вплив на конкурентоспроможність підприємства регіональних органів влади. Для проведення розрахунків автор пропонує використовувати показники оцінки результатів діяльності Ради Міністрів Автономної республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 9.06.2011 р. № 650, матеріали досліджень конкурентоспроможності регіонів Фонду «Ефективне управління», показники Держкомстату, управління статистики в Одеській області та інші джерела.

#### Список використаної літератури

1. Антимонопольний комітет України. Конкуренція – двигун економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua>.
2. III Форум України з питань конкуренції. Вступне слово Першого віце-прем'єр-міністра України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://competition-ua.com>.
3. Зуб А. Т. Стратегический менеджмент: теория и практика: [учеб. пособ.] / А. Т. Зуб. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 261 с.
4. Кокарев Д. В. Внешняя среда и конкурентоспособность предприятия / Д. В. Кокарев // Вестник ОГУ. – 2008. – № 81. – С. 58–63.
5. Фролова Т. А. Экономика предприятия: [консп. лекц.] / Т. А. Фролова. – Таганрог. ТРТУ – 2005. – 412 с.
6. Содержание системы инновационного менеджмента организации ООО «Бизнес Класс» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.classs.ru>.
7. Пехтерев В. В. Эндогенные и экзогенные факторы конкурентоспособности субъектов рынка: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / В. В. Пехтерев. – М., 2010. – 30 с.
8. Департамент економічного розвитку і торгівлі Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gue.odessa.gov.ua>.

Прийнято до друку 08.04.2013